

is az a paplanszerű valami, amit rátesznek a koporsóra, mielőtt a halott végleg (?) alászáll. „A temetkezési iroda / koporsóra / rögfogót ajánlott // azt se tudtam, mi az / mondják / sokakat elborzaszt, ahogy / rögre rög koppan // de miért kéne elásnom a hangot /a megmásíthatatlant?”

A versírás, vagy bármi más művészet a közhiedelemmel szemben nem terápia. Legföljebb akként használható bizonyos elmezavarok esetében. Szonday Szandra előző, *Rubato* című kötetéből ebbe az új könyvébe is átcsúszhatott volna a *2002. december 24.* című költemény. „Az ünnepet én kínnal élem, / farfekvéses bennem minden pillanat. / Epémbe mar az ünnep-étek, / de éhes villámra kerülsz, rossz falat! // Elcseszett egy lélek vagyok, / mindig tudom, mit tegyen más; / vizet inni prédikálok, / s borra költök folyton-folyvást. // Szappanbuborékot fújtam: / szivárványszín szép karácsonyt, / de gyönyörködés helyett aztán / szétpukkasztó kezem ráront! // S most is lám csak panaszkodom, / magam lelkét sajnálhatva – / mégis adj ég bocsánatot, / ne legyek a kínom rabja.” Ez, az utolsó versszak mennyire egybejárható József Attila *Nem emel föl* című nagy poémájának hasonlatos szakaszával: „Intsd meg mind, kiket szeretek, / hogy legyenek jobb szívvel hozzám. / Vizsgáld meg az én ügyemet, / mielőtt magam fölálodoznám.” Mindkét költő az *égi áldást* várja, Szonday Szandra némi enyhülést kér, József Attila pedig föláldozza magát.

Ebben a megmérhetetlen költői *DNS-láncban* Szonday Szandra eltéphetetlen szem, mert istenujjak szorítják hajszálrepedésig.

(Szonday Szandra: *Lamento*, 2016. Stádium Kiadó)

Koppány Zsolt

Hát megjöttek a Fuharosok

A Magvető Kiadó tavaly megkezdte Esterházy Péter hetvenes-nyolcvanas években megjelenő köteteinek újrakiadását, s ezzel az újabb nemzedékek számára is hozzáférhetővé tette (részben hangos könyvként is) a klasszikussá vált Esterházy-műveket – élükön a *Fancsikó és Pintával*, a *Pápai vizekkel*, a *Termelési-regénnyel* és a *Bevezetés a szépirodalomba* hajdan (és most ismét) külön megjelentetett darabjaival. Nehogy pusztába kiáltott szó maradjon Bazsányi Sándor tavalyi felhívása: „*Olvassunk Esterházyt!*” Ha „*most már csak a könyvek vannak*”, hát legyenek!

Az újonnan megjelent régi könyvek közül egy olyan művet ajánlok olvasásra vagy újraolvasásra, amely a lassan megmerevedő Esterházy-képet kissé árnyalja, mert érzékelteti, hogy EP a tragikumra legalább olyan fogékony volt, mint a szellemes, játékos iróniára, és olyan prózaíró, aki a nyelv szenvedélyes felfedezőjeként annak költői lehetőségeit is kiaknázza. Ez a könyv a *Fuharosok*.

Mindössze ötven oldal terjedelmű az 1983-as első és 44 oldal a 2016-os utolsó kiadásban. (A *Bevezetés a szépirodalomba* című sorozat tagjaként jelent meg, és a sorozatot egyesítő híres kötetben is helyet kapott 1986-ban.) A regény műfaji megjelölést az alcímben egyedül az igazolhatja, hogy a könyv olyan teljességélményt nyújt, mint a klasszikus regények, ám regényszerű narráció nélkül. A drámai sűrítettségű szöveg a mítoszok és balladák nyelvén szólal meg, s egyes mítoszok archetipikus helyzeteit és szereplőit teremti újra. (Az archetipusok az emberi élet ismétlődő helyzeteinek, történéseinek, magatartásainak ősképei, első előfordulásai.) A Fuharosok alaptörténete Radnóti Sándor értelmezésében „beavatás, olyan erőszaktétel, amelynek megszabott rendje van, mondhatni rituális defloreáció orgiasztikus keretben”, s „az erőszaktevők ereje és hatalma az erőhatalom külső testi jegyeivel archaikusan összefonódik”¹. A történet az „eladott lány” témájú balladákhöz is kötődik (bár kevésbé tragikus végkimenetellel), s a szaggatott történetmondás, az erős hangulatiság, a költő nyelv maguk is balladai hatásúak a regényben.

Az elbeszélő egy gyereklány, Zsófi. Ő számol be a mítoszok mindenkori jelen idejében felnőtté válásáról, nővé éréséről, arról, hogy egy és ugyanazon napon ismeri meg a szerelmet és az erőszakot, s általuk megsejt valamit az élet korántsem barátságos rendjéről. Zsófit az anyja „adja el” a címbeli fuharosok egyikének. Nővérei után most éppen ő van soron, ő a „*friss*”, a „*ma szedett eper*”, az új áldozat, amellyel a hatalom jóindulata (ismétlődő rítus szerint) elnyerhető. A szűz lány mint engesztelő áldozat sok mesének, mítosznak (Minotaurusz, Szent György és a sárkány) motívuma, s mindenkoron a Lent világának az önvédelmét szolgálja. Az áldozathozatal a Fent szemszögéből erőszaktétel, s funkciója, hogy a hatalom a maga rendjét újra és újra elfogadtassa. Esterházy könyvében a hatalom megtestesítői a címszereplők: a fuharosok időről időre megjelennek, dorbézólnak és örömtanyává züllesztik az udvarházat, Zsófi családjának otthonát. Az ő érkezésükkel kezdődik és távozásukkal zárul a történet.

„Hát megjöttek! Hát megjöttek a fuharosok. Az ő kurjantásaik verik szét a hajnalt – szakadt, szürke, nyűtt – a csend törékeny és üres. Láttam nővéreim rettenetes arcát! – ádá! ádá! – Drágáim, az istenért, de hát mi történt? ...

Túl vagyunk rajta megint, lihegik mámorosan néném. Túl, túl, drágáim, mondja édesanyánk, nehéz, öreg kezével fejemet simogatja, túl, és van só, krumpli és petrezselyem.”

A fuharosok kocsikon érkeznek hajnalban, és az éj leszálltával robognak tovább. Nem tudni, honnan jönnek, hová tartanak. Az bizonyos, hogy az udvarház lakóival kényük-kedvük szerint bánhatnak: a kutyákat megmérgezik, a pajtát felgyújtják, a nőket megejtik. Úgy viselkednek, mint a hódítók. Zsófi, az elbeszélő szemében „afféle *félistenek*”, „minden

¹ Radnóti Sándor: A furmányos szépíró. Esterházy Péterről = Radnóti Sándor: Mi az, hogy beszélgetés? Magvető, 1988. (Jak-füzetek 36.) 265.

színrelépésük *fény, villám, sugárzás, energia*². A kamaszlány szépnek látja őket, mert szeretmet remél tőlük. Tele van várakozással, vágyakozással. Biológiaiilag is megérett a szerelemre, érzelmileg is: szeretni akar és tud is (ő az, aki a múltban az esténként szótlanná, színtelenné lett nővérek „arcát, tekintetét babusgatásaival eloldozta”, hogy másnap újra tudják kezdeni a napot). Magát is sugárzóan erősnek érzi, de *az ő ereje a fiatalságából, a tapasztalatlanságából és a szeretet, az együttérzés képességéből fakad*. A szerelemtől csodás változást remél, hite, vágyai szerint „*a legsatnyább vagy merev tárgy is mindent szétfeszítő erővel robbanhat széjjel vagy csodásan aktív természetűvé változhatik, ha megadatik az a kiegészítés, amit keres, s amire vár*”. A várt kiegészülés helyett csalódás lesz a része. A fuharosok ugyanis nem ismerik a szeretmet (szeretni nem tudnak), ők csak a testi együttlétet, az aktust ismerik, a testnek mint tárgynak a birtokba vételét. Így kerül sor a bakfis megerőszkolására. A felébresztett szerelem azonban mindenképp kiárad, Zsófi a szeretmet egy olyan fiatalemberrel ismeri meg, aki hozzá hasonlóan esendő, sőt nála jóval szerencsétlenebb. A fuharosok kísérője, Bolondka lesz az ő egynapos Lovagja. Iránta fog tiszteletet, szeretetet, némi vágyat s egyidejűleg (a Lovag satnya, esetlen, nyavalyás teste miatt) szánalmat is érezni. Az ágrólszakadt fiú meg akarja óvni Zsófit a rá váró szenvedéstől. Figyelmezteti a veszélyre. Ám valódi erő (testi erő és hatalom híján) képtelen megvédeni a lányt, nem válhat győztes, maximum legyőzött Lovaggá. A lány elmenekítéséhez nincs bátorsága, megvallja, hogy gyáva, bár az is lehet, hogy tisztában van, nincs hová menekülni. Ő már felnőtt tapasztalatokkal rendelkezik, nincsenek illúziói. Mikor sor kerül Zsófi meggyalázására, öngyilkos lesz.

Zsófi és Bolondka figurája egyénített, mégis ugyanúgy homályba vész, mint a fuharosok alakja. Sok a titok körülöttük és bennük, Esterházy az elhallgatás taktikájával rejtélyessé teszi őket is. Egyben fel is növeszti az alakjukat, Pilinszky- és Rilke-sorokat, ill. filozófiai elmékedéseket ad a szájukba, az utóbbiak leginkább Pascal- és Kierkegaard-idézetek. A lírai vendégszövegek az elbeszélő érzelmi változásait közvetítik (a gyermeki elbizakodottságtól a kétségbeesésig, a párta találás boldog hitétől a magány tudatosításáig, majd a családi összefogás felismeréséig), a filozófiai részletek az emberi sorsvállalás lehetőségeit és korlátait jelzik, félelemről, szabadságról, igazságról esik bennük szó.

A Lovag, alias Bolondka figuráját kulcsszereplőnek tartják az elemzők. Az ő „alakjában legalábbis három tradicionális toposz másolódik rá egy modernebbre. Az archaikus gyengeség, például a begyógyulni nem akaró sérülés, a nyomorult test hagyománya, a szomorújátékok melankolikus hőseinek hagyománya, s a bolond – legkivált udvari bolond – hagyomá-

² Reményi József Tamás: Esterházy Péter = Reményi József Tamás–Tárján Tamás: Magyar irodalom 1945–1995. Műelemzések. Corvina, 1996. 176.

nya.”³ Modernebb változatban az értelmiség cselekvésképtelenségét, függő helyzetét is megjelenítheti Bolondka, aki ugyan ráolvashatja gazdáira erkölcsstelenségüket, de csak határok közt.

A regény kiengesztelődéssel zárul. Zsófi családja fellélegezhet, egy időre megvásárolták a maguk biztonságát, s ki ilyen, ki olyan túlélési stratégiával, de elérte, hogy a maga személyiségének integritását a megalázó körülmények között is megőrizze. Esterházy „ontológiai derűje” ezúttal is érvényesült.

(Esterházy Péter: Fuharosok. Magvető, 2016)

Domján Edit

Magány

³ Radnóti Sándor i. m. 270.